

Politické myslenie Jozefa Cígera Hronského v medzivojnovom období

Samuel Trizuljak
Katedra historických věd
Fakulta humanitních studií Univerzity Karlovy v Praze

The Political Thought of Jozef Cíger Hronský in the Interwar Period

Litikon, 2024, Vol. 9, No. 1, pp. 5-13

ORCID ID: <https://orcid.org/0009-0002-4344-7905>

The article explores the previously never systematically exposed political thought of the Slovak writer and cultural organizer Jozef Cíger Hronský. Like other intellectuals in East Central Europe in the Interwar period, Hronský advanced an ethno-nationalistic cultural vision of bolstering the supposed autochthony of, in his case, the Slovak people. Hronský rose to prominence during the clash with the Czechoslovakist Slovak elite over a linguistic treatise in May 1932. While advancing a conception of modern Slovak culture centered around a notion of the all-enduring Slovak village in his writings and lectures, he simultaneously engaged in the build-up of institutions and initiatives, including a tour in the United States, dedicated to spreading such vision as the secretary of Matica slovenská.

Keywords: political thought, nationalism, Czechoslovakism, Jozef Cíger Hronský, Matica slovenská

Úvod

Jozef Cíger Hronský je v širšom spoločenskom povedomí známy ako spisovateľ. Umelecká literatúra však tvorila počas jeho najaktívnejšieho pôsobenia v kultúrno-politickom živote na Slovensku od začiatku tridsiatych do polovice štyridsiatych rokov 20. storočia iba jednu z oblastí jeho aktivít. Od roku 1933 ako tajomník a v rokoch 1940 až 1945 ako správca Matice slovenskej bol J. C. Hronský primárne kultúrnym organizátorom so širokým vplyvom na slovenský kultúrno-politický život.

Na rozdiel od plejády iných literátov sa nikdy neangažoval politicky v úzkom zmysle slova, t. j. nepôsobil v legislatívnych ani exekutívnych orgánoch medzivojnového Československa

či vojnovnej Slovenskej republiky,¹ no vzhľadom na rozmach aktivít Matice slovenskej v tomto období je nevyhnutné o ňom uvažovať ako o politicky angažovanom spisovateľovi. Hronského činnosť už tridsiatych rokoch zahŕňala písanie prózy pre dospelých aj pre deti (a krátko aj drámy), prípravu školských učebníc, redakčnú, publicistickú a prednáškovú činnosť doma a v zahraničí, budovanie inštitúcií ako Ústredie slovenského ochotníckeho divadla či Slovenská národná knižnica a z titulu ústredného maticného funkcionára aj niečo, čo by sme dnes nazvali podnikový manažment a politický lobing.

Jeden z prístupov, prostredníctvom ktorých dnešná historiografia skúma politickú angažovanosť spisovateľov a intelektuálov, predstavuje trojzväzkové dielo *A History of Modern Political Thought in East Central Europe*, mapujúce obdobia rokov 1789 – 1918, 1918 – 1968 a 1968 – 2018. Napísal ho kolektív historikov pod vedením profesora Balásza Trencsényiho zo Stredoeurópskej univerzity. Pod politickým myslením autori rozumejú diskurzy venované politickým problémom, ktoré na jednej strane nemajú čisto technicko-administratívny charakter a na druhej strane ani čisto teoretickú, „vedeckú“ povahu. Materiálom pre skúmanie politického myslenia sa pre autorov stali politické manifesty, rozpravy, ústavy či iné podobné texty. Politickosť skúmaného textu môže závisieť od miesta a času, ako autori upozorňujú na príklade rozpráv o národných jazykoch. Aj v dejinách nášho európskeho regiónu neraz platilo, že takéto rozpravy vznikali v národnoobrodeneckých rámcoch, ovplyvnených ideami osvietenstva či romantizmu (Trencsényi, 2016, s. 10 – 11). To bolo, ako uvidíme, relevantné aj v Hronského pôsobení.

Cieľom príspevku je zhodnotiť miesto a význam J. C. Hronského v dejinách Slovenska práve cez prizmu jeho politického myslenia. Mimo literárnej vedy sa tejto osobnosti po roku 1989 primárne historici z Matice slovenskej a Slovenskej národnej knižnice. Vďaka trom číslam zborníka *Biografické štúdie* z rokov 1992, 1997 a 2007 vieme o Hronskom viac než o iných jeho maticiarskych súčasníkoch. Tieto štúdie však majú rôznorodú historiografickú kvalitu (často chýbajú napríklad bibliografické odkazy) a čiastkové zameranie (sú zamerané na jednotlivé literárne diela alebo oblasti pôsobenia). Dôkladnejšie spracovanie Hronského života a diela zatiaľ k dispozícii nemáme.

V spomenutej práci *A History of Modern Political Thought in East Central Europe* sa na rozdiel od iných politicky angažovaných literátov spojených s Maticou slovenskou v 20. storočí (Jozef Škultéty, Laco Novomeský či Vladimír Mináč) J. C. Hronský zmienky nedočkal. Vo vzťahu k stredoeurópskemu politickému mysleniu sa však jeho pôsobenie javí ako zaujímavé aspoň z dvoch dôvodov. Po prvé, autori uvedeného diela v politickom myslení Slovákov počas medzivojnového obdobia dokumentujú celú paletu postojov v súvisiacich sporoch o ideu čechoslovakizmu a slovenskú otázku – prechádzajú od českých čechoslovakistov (Albert Pražák, Václav Chalupecký a i.) cez slovenských čechoslovakistov (Vavro Šrobár, Ivan Dérer, Anton Štefánek a – sčasti – Milan Hodža) až po slovenských autonomistov (Andrej Hlinka, Martin Rázus) (Trencsényi, 2018, s. 32 – 34, 193). Ako si ukážeme, na začiatku Hronského verejného vystúpenia začiatkom tridsiatych rokov príznačne stála politizácia sporu o jazyk, v ktorej sa angažovali všetci spomínaní.

Po druhé, Hronského koncepciu kultúrnej práce, ktorá sa začala kryštalizovať v jeho pôsobení od začiatku tridsiatych rokov, možno vnímať ako súčasť novej vlny etno-kultúrneho

¹ Výnimkou bolo Hronského pôsobenie vo funkcii tajomníka tzv. Kultúrnej rady v prvej polovici roku 1940, pozri *Správa o činnosti Kultúrnej rady pri Predsedníctve vlády* (Úrad predsedníctva vlády, 1942).

nacionalistického politického myslenia, ktorú zažíval región stredovýchodnej Európy so vznikom nových národných štátov po prvej svetovej vojne. Niekdajšie romantizmom či pozitivizmom ovplyvnené koncepcie nahradili rôznorodé pokusy metafyzicky zachytiť a rozvinúť unikátne fyziognomické črty národov – najčastejšie identifikujúce národnú „prapodstatu“ vo vrstve roľníctva (s. 174). Medzivojnoví nacionalisti naprieč stredovýchodnou Európou sa napríklad ponosovali nad ťažkosťou tvorby európsky „konkurencieschopnej“ a zároveň národne-unikátnej kultúry v malých národoch a potrebou inštitucionalizovať kultúrnu produkciu (Litovec Stasis Šalkausis), nachádzali esenciu svojej národnosti v balkánskej dedine ako priestore magickej spirituality, reprezentujúcej metafyzicky pravdiviejšiu a upadajúcej západoeurópskej kultúre nadradený pohľad detí (Rumun Lucian Blaga), či presúvali ťažisko národnej existencie od etnických tradícií k samostatnej štátnosti (Lotyš Pauls Jurevič) (s. 176 – 178). Nedávno vydaná monografia kunsthistoričky Lucie Kvočákové sleduje podobnú vedomú snahu na strane zakladateľov slovenskej výtvarnej moderny. Napríklad Martin Benka sa vedome rozhodol rezignovať na autonómnu funkciu umenia v záujme hľadania, vyjadrenia a inštitucionalizovania istej predstavy „slovenskosti“. Konštrukcia „slovenského mýtu“ však bola neoddeliteľná od dobových sporov o ideu čechoslovakizmu – a po inštitucionálnej stránke v nej neoddeliteľné miesto zohrala práve Matica slovenská (Kvočáková, 2020).

Hronského politické myslenie v medzivojnovom období predstavuje dôležitú súčasť načrtnutého slovenského a stredoeurópskeho medzivojnového kontextu. V jadre jeho myslenia bolo presvedčenie o samobytnosti slovenského etnika, presvedčenie o potrebe rozvíjania existencie tohto etnika osvetovou prácou, t. j. šírením národného povedomia, slovenskej literatúry a kultúry a budovaním inštitucionálneho zázemia pre túto osvetovú prácu, a napokon presvedčenie o potrebe vychádzať pri budovaní a šírení slovenskej kultúry z „domácich prameňov“, čo pre J. C. Hronského predovšetkým znamenalo klásť do popredia prostredie slovenskej dediny a jej tvrdo skúšaného, no nezlomného človeka. Pre účely tejto štúdie mapujeme Hronského začiatky na matičnej pôde počas dvadsiatych rokov a najmä budovanie vlastnej koncepcie rozvoja modernej slovenskej kultúry v priebehu tridsiatych rokov. J. C. Hronský po nástupe do tajomníckej funkcie takpovediac zamieril „z defenzívy do útoku“ a z Matice slovenskej začal utvárať v slovenských pomeroch jedinečnú inštitucionálnu platformu na šírenie špecifickej koncepcie modernej slovenskej kultúry.

Hronského nástup v Matici slovenskej a rozvinutie kultúrneho aktivizmu

Hronského verejné pôsobenie a politické myslenie je neodmysliteľne spojené s Maticou slovenskou. Pre Hronského, ktorý bol pôvodne učiteľom, sa prvým styčným bodom spolupráce s Maticou stal jej Pedagogický odbor. Miesto zapisovateľa tohto odboru bolo prvou funkciou, do ktorej bol matičným valným zhromaždením zvolený (26. apríla 1926). Z tejto pozície dozoroval na chod matičného detského časopisu Včelka, neskôr Slniečka, zároveň stál pri zostavovaní populárnych matičných čítaniek pre základné školy (Winkler, 1992, s. 114 – 115; Kovačka, 1997, s. 175; Maťovčík, 2007, s. 30). V dvadsiatych rokoch sa J. C. Hronský ešte neprezentoval žiadnym uceleným kultúrno-politickým programom. Zatiaľ rozvíjal svoju literárnu tvorbu a po presťahovaní sa do Turčianskeho Sv. Martina na jeseň 1927 začal vykonávať rôzne národno-buditeľské aktivity.

Dvadsať rokov boli pre Maticu slovenskú primárne obdobím obnovovania inštitucionálneho zázemia. Dominantnú úlohu hrali správca Jozef Škultéty a tajomník Štefan Krčméry.

Prvý z nich polemizoval v spisoch *Stodvadsaťpäť rokov zo slovenského života* (1920) a *Nehaňte ľud môj* (1928) s predstaviteľmi čechoslovakizmu, ako boli Milan Hodža, Albert Pražák alebo Václav Chaloupecký (Winkler, 2003, s. 128 – 130). Krčméryho Slovenské pohľady, ktorých redakciu prevzal po Škultétym, obhajovali národno-buditeľskú úlohu slovenskej literatúry naproti úsiliam časti poprevratovej generácie spisovateľov, ktorí sa sústredili v Bratislave či Prahe a ktorí viac zdôrazňovali sociálne a estetické otázky (Tatár, 2015, s. 16 – 17). Pod Škultétyho a Krčméryho vedením sa Matica slovenská cielene usilovala o udržiavanie apolitického profilu.

Snaha o udržanie apolitického profilu sa však začiatkom tridsiatych rokov stala neudržateľnou. Slovenská otázka na úrovni celoštátnej politiky naberala na sile. V júni 1932 sa na Zjazde mladej slovenskej generácie v Trenčianskych Tepliciach k istej forme autonomizmu prihlásili príslušníci všetkých relevantných slovenských politických smerov vrátane agrárikov a komunistov (Winkler, 2003, s. 139; Arpáš – Hanula, 2019, s. 192 – 196) a v októbri sa v tzv. autonomistickom bloku spojili Slovenská národná strana a Slovenská ľudová strana. K politickej konfrontácii na matičnej pôde smerovala aj vnútorná dynamika matičných aktivít. Jedným z najvýznamnejších projektov, ktoré Matici slovenskej po prevrate v novej republike pripadli, bola aktualizácia pravidiel spisovnej slovenčiny. Za týmto účelom od roku 1923 pracovala na novej verzii slovenského pravopisu komisia matičných jazykovedcov pod vedením českého profesora Václava Vážneho. Pre obavy zo zblíženia českého a slovenského pravopisu ich prípravy sprevádzali kontroverzie, no napriek tomu predsa vyšli v októbri 1931 (Winkler, 2003, s. 217 – 219).

Nespokojnosť s novými pravidlami vyvrcholila na výročnom zasadnutí najvyššieho matičného orgánu 12. mája 1932. Valné zhromaždenie prijalo za svoj návrh memoranda 128 slovenských spisovateľov, aby bol pravopis opätovne prepracovaný. O potrebe podobného memoranda v úzkom kruhu diskutovali šéfredaktor časopisu *Elán* Ján Smrek, ľudácky senátor a jazykovedec Karol Krčméry a mladý matičný pracovník Henrich Bartek už na prelome rokov 1931 a 1932. Finálny text memoranda napokon vznikol v kruhu matičných pracovníkov mladšej generácie – Henrich Bartek, Andrej Mráz, Rudolf Klačko a Jozef Cíger Hronský – v marci a apríli 1932 (Smrek, 1931; Smrek, 1932). Zber podpisov napokon koordinoval a jeho text 11. mája 1932 najprv matičnému výboru a o deň na to valnému zhromaždeniu predložil J. C. Hronský (Winkler, 2003, s. 136 – 137).

Čechoslovakisticky orientovaná časť slovenskej politickej elity na čele s bývalým ministrom pre správu Slovenska a úradným obnoviteľom Matice v roku 1918 Vavrom Šrobárom, ministrom školstva Ivanom Dérerom a krajinským prezidentom Jozefom Országhom okamžite protestovala proti novému zloženiu matičného výboru, z ktorého na valnom zhromaždení vypadli čechoslovakisticky orientované osobnosti, ako napríklad sociológ a agrárnik Anton Štefánek či samotný Václav Vážný. Spory pokračovali a v nasledujúcom období sa prejavili aj v znížení štátnych subvencií pre Maticu, preložení matičného tajomníka Rudolfa Klačka (s. 137 – 138) alebo súdnou žalobou na Vážného po jeho obvineniach, že Matica konala pod vplyvom maďarskej štátnej ideológie (Eliáš, 1992, s. 124 – 125).

Za týchto okolností bol na valnom zhromaždení 27. apríla 1933 J. C. Hronský zvolený za matičného tajomníka. Ešte v marci 1933 vyšiel v Smrekovom *Eláne* jeho programový článok s názvom *Spisovatelja a národ*. Na prvých troch stranách popredného literárneho mesačníka rozvinul tézu, ktorá sa pre jeho usmerňovanie matičných aktivít v nasledujúcich rokoch stala ťažiskovou. Podľa jeho mienky bolo možné o slovenských spisovateľoch hovoriť

ako o „praktických realizátoroch národného programu, ba v mnohom jediných tvorcach a budovateľoch tohto programu [...] Vodcami národa,“ dodával, „neboli reprezentanti moci, nie politikovia, ale literáti to boli“ (Hronský, 1933, s. 1).

Svoje presvedčenie o nadradenosti slovenských spisovateľov podložil koncepciou národných dejín. Podľa neho boli dejinami literátov s počiatkami v Cyrilovi a Metodovi, vrcholili počas národného obrodzenia v postavách Antona Bernoláka a Ľudovíta Štúra a v bezprostrednej minulosti postavami Svetozára Hurbana Vajanského a Jozefa Škultétyho. V novej republike vnímal J. C. Hronský úlohu spisovateľov ako nenahraditeľnú: v kontraste s prirodzene diferencovaným politickým spektrom to bola spisovateľská obec, ktorá zaujala „v nacionálnych veciach jednotné a pevné stanovisko“ (s. 3). O kontrastných úlohách politickej moci a spisovateľov v súvislosti s národnou otázkou nepísal v Eláne náhodou. V čase, keď sa jazyková otázka stala otázkou celoštátnej politiky, vnímal zdôrazňovanie úlohy literátov a kultúrnych pracovníkov ako produktívnu kultúrno-politickú stratégiu. Jej cieľom bolo mobilizovať obyvateľstvo Slovenska k podpore Matice slovenskej, ktorá po máji 1932 upadla do „nemilosti“ čechoslovakisticky orientovaných elít.

Prvotným zámerom Hronského tajomníckeho pôsobenia sa stal rozvoj osvetovej činnosti Matice slovenskej prostredníctvom rozširovania členstva, rozvoja ochotníckeho divadla, vydávania kníh a časopisov pre deti, mládež aj dospelých či projektu matičného turné za krajanmi v USA. Udalosti z mája 1932 na jednej strane viedli k postupnej strate dôvery v Maticu zo strany centrálnych štátnych orgánov, na druhej strane však prispeli k mobilizácii záujmu o dianie a aktivity v Matici medzi slovenskou verejnosťou. Hlavnými nástrojmi finančnej udržateľnosti a rozmachu matičných aktivít sa stalo rastúce členstvo a komerčná vydavateľská činnosť. Medzi rokmi 1932 a 1938 stúpol počet členov zo 14 730 na 34 932 a počet miestnych odborov z 90 na 198 (Winkler, 2003, s. 289), v zahraničí vznikli matičné pobočky (s. 309 – 311), zvyšoval sa tiež objem vydávaných kníh a periodík (s. 198 – 203). Osobitne sa J. C. Hronský usiloval prispieť k rozvoju ochotníckeho divadla: v rokoch 1929 až 1944 prispieval do časopisu *Naše divadlo*, dlhodobo pôsobil ako funkcionár Ústredia slovenského ochotníckeho divadla, pričínal sa o vydávanie divadelných hier v matičnom nakladateľstve a sám niekoľko hier v rannej fáze svojej tvorby pre potreby ochotníckeho divadla napísal. Od tvorby vlastných dramatických diel však veľmi skoro upustil. Divadlo ho zaujímal nie po estetickej stránke, ale práve ako nástroj osvetovej činnosti (Geguš, 1997, s. 181). Okrem toho sa pričínal aj o rozvoj literatúry pre deti a mládež – vlastnou tvorbou, ako aj redigovaním časopisu *Slniečko*. V roku 1934 pre matičné periodikum *Pedagogický zborník* zhrnul svoju koncepciu literatúry pre deti a mládež: mala byť umelecky náročná, typicky slovenská (mala sa ponárať najmä do prostredia slovenskej dediny) a programovo veselá, plná životnej nádeje. Nemala nezaťažovať deti starosťami slovenského života, ktorých sa inak sám neváhal programovo dotknúť v tvorbe pre dospelých (Kopál, 1992, s. 108 – 113).

Ruka v ruke s osvetovými aktivitami J. C. Hronský rozvíjal svoju líniu krásnej literatúry a vlastnú, špecifickú koncepciu modernej slovenskej kultúry. V máji 1933 získal cenu krajského prezidenta za román *Chlieb*, vydaný roku 1931 v nakladateľstve Matice slovenskej. V roku 1933 vyšiel, opäť v Matici, jeho neskôr najvydávanejší a najprekladanejší román *Jozef Mak* (Maťovčík, 2007, s. 31). Momentom, keď predstavil svoju kultúrnu koncepciu vo vzťahu k vlastnému dielu aj k dielu ďalších dobových slovenských umelcov, sa stala prednáška, ktorú predniesol českému, literárne zainteresovanému publiku krátko po americkom matičnom

turné, niekedy v druhej polovici roku 1936. Svoje úvahy o vlastnej tvorbe rozvinul na pozadí tvrdení literárnych kritikov porovnávajúcich jeho tvorbu s tvorbou Martina Kukučína. Tvrdil, že vo vlastnej tvorbe vykresľoval život na dedine ako tvrdší a temnejší a ľudí na dedine ako obeťavejších a vytrvalejších: „Malá dedinka slovenská, krajne dobrosrdečná, ošarpaná politickými pomermi maďarizačných akcií, dedinka bez kostola a fary i bez učiteľa dostávala sa do nových a veľkých ťažkostí, lebo veď zasa začali ju ukraľovať, a to na tom najcitlivejšom mieste: mala dávať nielen groš, majetky, rekvirovaný ovos a dobytok, ale brali jej aj otcov, synov, manželov a za to všetko ani len nič nesľubovali“.

V prednáške opísal svoj obraz dediny „makovskými“ kategóriami, biedneho, ale nezlomného slovenského človeka. „Táto dedina nemohla byť kukučínovská. Musela trochu stvrdnúť, i keď nebola na to priučená, a keď nemohla nič iného vykonať, zaťala zuby tuho a jednak i bez slov odpovedala: berte, driapte, ošklbať ma môžete, ale jednak len ostanem tu a jednak len čosi mi ostane, všetko mi nevezmete, lebo biedu nik nerekviruje. A ja i z biedy budem žiť, i z biedy budem rásť... Áno, vojnová slovenská dedina bola inakšia. Mĺkvejšia, uzavretejšia, nedôverčivejšia, tichšia, ale tvrdšia. Nestrácala sa. Jediná mala viery, i keď len podvedomej, že ju o všetko olúpiť neolúpia a do chalúp vráti sa zas svojský život“ (Hronský, 1936, s. 2 – 3). Normatívnym jadrom Hronského proklamovanej koncepcie kultúrnej práce, ku ktorej sa priznával vo svojej tvorbe, sa teda v tridsiatych rokoch stal istý typ humanizmu, oslavujúci priemerného človeka slovenskej dediny, alebo, slovami jeho najznámejšieho románu, človeka-milión. Túto filozofiu možno sledovať naprieč Hronského literárnou tvorbou, v literatúre pre dospelých, ako aj v literatúre pre deti. „V Hronského literárnej tvorbe žije slovenský človek práce, človek milión, ktorý nosí v sebe skepsu i životnú nádej. Touto nádejou, vierou sú nasýtené Hronským tvorené i prerozprávané ľudové rozprávky. Životnými nebezpečenstvami, ale i s vierou v človeka po ľudských chodníčkoch doma i vo svete prechádzajú poľudštené postavičky v zvieracích rozprávkach,“ napísal Ján Kopál vo vzťahu k obľúbeným Hronského rozprávkam *Smelý Zajko* a *Smelý Zajko v Afrike*, vydaných v rokoch 1930 a 1931 (Kopál, 1992, s. 111).

Vo zvyšku prednášky pre české publikum napokon vyjadril svoje presvedčenie, že slovenská dedina bola kľúčom k porozumeniu nielen jeho vlastnej tvorby, ale aj slovenskej kultúry ako takej, v súčasnosti i v minulosti. Úspech generácie Ľudovíta Štúra, ako aj ďalších generácií bol postavený na návrate k ľudu, v Hronského ponímaní: ťažko skúšanému vidieckemu ľudu. Svoje presvedčenie najpriamejšie vyjadril v súvislosti s Martinom Benkom: „[...] vari zakladateľ skutočného slovenského maliarstva a dnes najvynikajúcejší člen slovenského umenia výtvarného, ani sa len nezastavil pri škrupine, pri zbežnom vonkajšku, hoci sa celým svojím umením priviazal na dekorovaný život slovenskej dediny [...] a na svoje plátna vyniesol toľko intímnych a mocných zjavov zo života, spod slovenských vrchov, že základne podoprel tézu: len to umenie je odôvodnené a životaschopné, ktoré nachodí nové prejavy, len to, ktoré vyrástlo zo svojského ovzdušia, ku ktorému mal umelec i vnútorný pomer.“ J. C. Hronský videl naplnenie tejto koncepcie aj v tvorbe ďalších popredných maliarov – „i najkrajšia moderna Fullu a Galandu nevyhla sa tomuto vplyvu a keď sa chcela opierať na prvky, tak sa oprela na prvky ťažkého a hlbokého života a primitíva“ – a napokon aj v tvorbe kolegov, spisovateľov: „Prečo prižmurovať oči a nepovedať, že i v poprevratovej slovenskej literatúre to sa prebilo najďalej, čo tematicky zakotvilo v slovenskej dedine! Živý bič Mila Urbana i Hmly na úsvite, vieme, kde pramenia, vieme, kde sa rád vracia Smrek [...] I sám by som sa bol klamal, keby som svoje romány nebol vyniesol na dedinu“ (Hronský, 1936, s. 7 – 8).

Jedným z najvýraznejších prejavov Hronského koncepcie kultúrnej práce sa stal zájazd delegácie Matice slovenskej do Spojených štátov amerických. Ciele osvetovej matičnej misie artikulovalo *Posolstvo Matice slovenskej americkým Slovákom*. Slovanmi tohto textu, ktorý prijalo slávnostné zasadnutie matičného výboru 24. novembra 1935 týždeň pred odchodom delegácie, J. C. Hronský neskôr začínal druhý diel svojho amerického cestopisu: „Sme synovia a dcéry jednej matky, máme spoločnú reč a spoločné povedomie, preto musíme mať i rovnakú národnú a kultúrnu vieru. Na tomto poli musíme sa zísť [...] S takýmto určením vyprevádzame prvú delegáciu Matice slovenskej“ (Hronský, 1940, s. 9). Za sedem mesiacov cesty matičná delegácia na čele s J. C. Hronským precestovala šesť hlavných oblastí so slovenskými enklávami – postupne New York, Pittsburgh, Philadelphia, Cleveland, Chicago a Detroit – navštívila 98 miest, stretla 170 000 krajanov, absolvovala 633 banketov a oficiálnych návštev, usporiadala 37 výstav, predniesla 609 prejavov (s. 465). Z viac ako 40 000 dovezených slovenských kníh s váhou 12 ton založila 4 ústredné slovenské knižnice (Petranská Rolková, 2019, s. 158). Nazbierala 20 debien dokumentačného materiálu o živote amerických Slovákov, ktoré priniesla naspäť do Martina (s. 172).

J. C. Hronský a vedenie Matice slovenskej si dali záležať, aby sa program a ciele cesty niesli v osvetovom duchu a aby nevyvolávali pochybnosti o lojalite k československému štátu. Po návrate na domácej pôde žiarlivo chránili reputáciu delegácie a jej cieľov (úspešnými) žalobami na centralistické denníky *Právo lidu* a *Národní noviny* a v prípade kritiky predsedu Spolku svätého Vojtecha Jána Pöstényiho zdĺhavým vnútorným vyšetrovaním (s. 164, 174 – 175). Aj keď činnosť delegácie vyvolávala napätie na poli cirkevnom i politickom, ako taká sa na prelome rokov 1935 a 1936 mohla oprieť o podporu československých ústredných štátnych orgánov. Delegáciu prijal po samotnej ceste predseda vlády Milan Hodža a minister zahraničných vecí Kamil Krofta, ktorých úrady zájazd finančne podporili čiastkou 65 000, resp. 110 000 korún (s. 175 – 176).

Americká cesta posilnila Hronského vedúcu pozíciu v Matici slovenskej i v slovenskom kultúrno-politickom živote. V rokoch 1937 a 1938 trávil viac času prednášaním po Slovensku, zúčastnil sa tiež na pohreboch M. Rázusa a A. Hlinku (Maťovčík, 2007, s. 32). Inšpirovaný významom moderných tlačiarň v americkej spoločnosti a povzbudený finančným darom amerických Slovákov už koncom roka 1936 plánoval vznik matičného mediálno-tlačiarenskeho konglomerátu, ktorý sa v roku 1943 zhmotnil v účastinárskej spoločnosti Neografia (Petranská Rolková, 2019, s. 176). Na matičnej pôde sa usiloval o rozmach jej inštitucionálneho zázemia prípravami založenia Slovenskej národnej knižnice. Ešte v decembri 1936 Hronskému matičný výbor prejavil plnú dôveru odmietnutím jeho rezignácie z tajomníckej funkcie pre zdravotné dôvody a Hronského pevnou pozíciou neotriasli ani verejné kritiky jeho manažérskeho štýlu od členov matičného ústredia a výboru (s. 182 – 184).

Ak krčmérovsko-škultétyovské vedenie Matice v dvadsiatych rokoch minimalizovalo politikum, počas tridsiatych rokov J. C. Hronský toto politikum pevne uchopil svojim kultúrnym aktivizmom. Táto kultúrna „slovakizácia“ prostredníctvom osvetových aktivít, rastúceho inštitucionálneho matičného zázemia, ako aj Hronského vlastnej tvorby a publicistiky mala ťažko merateľný, no neprehliadnuteľný vplyv na obyvateľstvo na Slovensku a cez americké turné aj v zahraničí. Hoci sa J. C. Hronský k požiadavkám na štátno-právne zmeny nevyjadroval, najneskôr od polovice tridsiatych rokov sa jeho koncepcia kultúrnej práce niesla ruke v ruke s autonomistickým programom. S A. Hlinkom ho spojila už Hlinkova podporná intervencia

v spore s J. Pöstényim počas americkej cesty. V roku 1937 sa členmi matičného výboru stali aj predstavitelia mladšej ľudáckej generácie, konkrétne J. Tiso a F. Ďurčanský (Petranská Rolková, 2019, s. 178). Štátno-právne zmeny na prelome rokov 1938 a 1939 J. C. Hronský nadšene privítal. „6. októbra 1938 Matica slovenská neváhala,“ písal Hronský 10. januára 1939 v liste predsedovi vlády autonómnej Slovenskej krajiny J. Tisovi, „a ak kto mal úprimnú radosť, tak boli to rozhodujúci činitelia Matice slovenskej, ktorí s radosťou aj s istou dávkou zadostučinenia hľadeli do budúcnosti“ (Hronský, 1939). Mal na tom svoj podiel, ktorý predznamenal vyvrcholenie jeho pôsobenia v slovenskom kultúrno-politickom živote z pozície správcu Matice slovenskej počas vojnovnej Slovenskej republiky.

LITERATÚRA

Pramene

- HRONSKÝ, Jozef Cíger. 1933. Spisovatelia a národ. *Elán*, 1933, roč. 3, č. 3, s. 1 – 3.
- HRONSKÝ, Jozef Cíger, 1936. Myslím, nikomu sa nedostáva... (inc.). Literárny archív Slovenskej národnej knižnice v Martine, sign. 109 I 21.
- HRONSKÝ, Jozef Cíger, 1939. Korešpondencia adresovaná ministerskému predsedovi Jozefovi Tisovi Jozefom Cígerom Hronským. Literárny archív Slovenskej národnej knižnice, sign. 109 C 31.
- HRONSKÝ, Jozef Cíger, 1940. *Cesta slovenskou Amerikou*. I., II. Turčiansky Svätý Martin: Matica slovenská, 1940.
- SMREK, Ján. 1931 – 1932. Korešpondencia adresovaná Henrichovi Bartekovi Jánom Smrekom. Literárny archív Slovenskej národnej knižnice, sign. 92 A 18.
- ÚRAD PREDSEDNÍCTVA VLÁDY. 1942. Správa o činnosti Kultúrnej rady pri Predsedníctve vlády. Slovenský národný archív, Fond 216 (Úrad predsedníctva vlády 1939 – 1945), šk. 12, 1942.

Sekundárna literatúra

- ARPÁŠ, Róbert – HANULA, Matej. 2019. Postoje hlavných slovenských politických prúdov k česko-slovakizmu v medzivojnovom období. In: HUDEK, Adam – KOPEČEK, Michal – MERVART, Jan (eds.). *Čecho/slovakismus*. Praha: Nakladatelství Lidových novin – Ústav pro soudobé dějiny AV ČR, 2019, s. 182 – 201. ISBN 978-80-7422-679-3.
- ELIÁŠ, Michal. 1992. Matičná delegácia na čele s J. C. Hronským v Amerike. *Biografické štúdie*, 1992, roč. 19, č. 19, s. 118 – 126. ISSN 0067-8724.
- GEGUŠ, Ivan. 1997. Jozef Cíger Hronský v službách ochotníckeho divadla. *Biografické štúdie*, 1997, roč. 24, č. 24, s. 180 – 196. ISSN 0067-8724.
- KAČALA, Emil. 1997. Literárne prvotiny Jozefa Cígera Hronského. *Biografické štúdie*, Martin: Matica slovenská, 1997, roč. 24, č. 24, s. 161-165. ISSN 0067-8724.
- KOPÁL, Ján. 1992. Hronského koncepcia literatúry pre mládež. *Biografické štúdie*. Martin: Matica slovenská, 1992, roč. 19, č. 19, s. 108 – 113. ISSN 0067-8724.
- KOVAČKA, Miloš. 1997. Účasť Hronského na zostavovaní matičných čítaniek. *Biografické štúdie*. Martin: Matica slovenská, 1997, roč. 24, č. 24, s. 174 – 179. ISSN 0067-8724.
- KVOČÁKOVÁ, Lucia. 2020. *Cesta ke slovenskému mýtu. Konstrukce slovenské moderny v kontextu ideje čechoslovakizmu*. Praha: Univerzita Karlova, Filozofická fakulta, 2020. ISBN 978-80-7308-994-8.
- LENČEŠOVÁ, Michaela. 2023. *Štefan Polakovič a slovenský politický katolicizmus* [dizertačná práca]. Praha: Fakulta humanitních studií, Univerzita Karlova, 2023.
- MAŤOVČÍK, Augustín. 2007. Obraz života a diela Jozefa Cígera Hronského v súčasnom bádaní. *Biografické štúdie*. Martin: Matica slovenská, 2007, roč. 32, č. 32, s. 18 – 35. ISSN 0067-8724.

- PETRANSKÁ ROLKOVÁ, Natália. 2019. *Matica slovenská a národná otázka v prvej Československej republike*. Martin: Matica slovenská, 2019. ISBN 978-80-8128-234-8.
- TATÁR, Jozef. 2015. *Umelecký profil Štefana Krčméryho*. Banská Bystrica: Belianum, 2015. ISBN 978-80-557-0949-9.
- TRENCSÉNYI, Balász a kol. 2016. *A History of Modern Political Thought in East Central Europe*. Volume I. Negotiating Modernity in the 'Long Nineteenth Century'. Oxford – New York: Oxford University Press, 2016. ISBN 978-0-19-873714-8.
- TRENCSÉNYI, Balász a kol. 2018. *A History of Modern Political Thought in East Central Europe*. Volume II. Negotiating Modernity in the 'Short Twentieth Century' and Beyond. Part I. 1918-1968. Oxford – New York: Oxford University Press, 2018. ISBN 978-0-19-873715-5.
- WARD, James Mace. 2018. *Jozef Tiso. Kňaz, politik, kolaborant*. Bratislava: Slovart, 2018. ISBN 978-80-556-1159-4.
- WINKLER, Tomáš. 1992. Jozef Cíger Hronský a Matica slovenská. *Biografické štúdie*. Martin: Matica slovenská, 1992, roč. 19, č. 19, s. 114 – 117. ISSN 0067-8724.
- WINKLER, Tomáš – ELIÁŠ, Michal a kol. 2003. *Matica slovenská. Dejiny a prítomnosť*. Martin: Matica slovenská, 2003. ISBN 80-7090-694-4.

Poznámka autora

Táto štúdia bola podporená Grantovou agentúrou Univerzity Karlovej (projekt č. 199223) a tiež prostriedkami programu Cooperatio, vednej oblasti Dejiny, na pracovisku Univerzita Karlova, Fakulta humanitných štúdií, Pátkova 2137/5, Praha 8 – Libeň, 182 00.

.....

Samuel Trizuljak, M.St., M.A.
Katedra historických vied
Fakulta humanitných štúdií Univerzity Karlovy v Praze
Pátkova 2137/5
182 00 Praha 8
Česká republika
samuel.trizuljak@gmail.com